

Slovensko: od komunistického internacionalizmu k európskej integrácii

(1994)

Vo verejných diskusiách v bývalých komunistických štátoch už výrazne dominujú aktuálne a perspektívne problémy nad analýzou komunistickej minulosti. Medzi minulosťou a prítomnosťou sa udiala aj náhla zmena od internacionalizmu k zaujatiu sebou samým a k znovuzrozeniu národných otázok. Pomerne dlhé trvanie komunistického internacionalizmu by sa možno dalo vysvetliť bezradnosťou nad krvavými národnými konfliktmi, ktoré v Európe vrcholili I. a II. svetovou vojnou. Sovietsky pokus o nastolenie komunistického internacionalizmu ideologicky a politicky vyvrcholil uznesením Komunistickej internacionály o boji proti buržoáznemu nacionalizmu z roku 1948. V takej extrémnej podobe neprežil Stalinovu smrť. Ďaleko miernejšiu podobu komunistického internacionalizmu nakoniec zlikvidovali revolúcie v roku 1989.

Protikomunistická opozícia v komunistických štátoch aj západné vlády a slobodné inštitúcie postupne vybudovali ucelený ideologický front proti komunizmu, v závere opretý najmä o koncepciu dodržiavania ľudských práv. V tejto koncepcii národná otázka taktiež nevystupovala ako dominujúca. Akoby narušovala noblesu globálnych intelektuálnych modelov. Národné otázky so svojou elementárnou vitalitou sa objavili po páde komunizmu ako znovu a znovu sa objavujúca realita dejín. Jedno z poučení súčasnosti by mohlo byť, že je zbytočné hľadať nové a nové ideologické konštrukcie, ktoré by chceli popierať realitu národnej existencie a národnej otázky.

Užitečnejšie je rešpektovať túto realitu a hľadať iba riešenia na odstránenie jej vnútornej konfliktnosti.

Tieto všeobecné úvahy možno veľmi konkrétne ilustrovať na príklade bývalého Česko-Slovenska. Samizdatová literatúra spred roku 1989 je plná hodnotných a duchaplných polemík s komunistickou ideológiou a politikou, ale je v nej málo úvah na tému česko-slovenských vzťahov. Na slovenskej strane to malo aj jeden špecifický dôvod. Predchádzajúci slovenský nacionalizmus vrcholil existenciou Slovenskej republiky z roku 1939 – 1945 a jej spojenectvom s nacistickým Nemeckom. Komunistická propaganda a polícia preto akýkoľvek prejav slovenského národovectva označila za pozostatok klérofašizmu a ako taký stíhala.

Pokusom o modernejšie eliminovanie národného problému bol protiklad národného a občianskeho princípu objavujúci sa v našich diskusiách medzi rokmi 1990 – 1992. V oných rokoch sa rozhodovalo v bývalom Česko-Slovensku o rozdelení kompetencií medzi federáciou a republikami. Samotná federácia vznikla v bývalom Česko-Slovensku v roku 1968 na národnom princípe. Prednosť občianskeho princípu pred národným by znamenala, že rozhodujúce kompetencie bezpečnostné, zahraničnopolitické a makroekonomické by zostali sústredené na federálnej úrovni. Z hľadiska abstraktnej účelnosti rozhodovania by to bola nepochybne operatívnejšia konštrukcia než ďalekosiahle rozdelenie kompetencií na republiky podľa národného princípu. Aj občania stelesňujúci občiansky princíp však nie sú abstraktní jedinci, ale živí ľudia, okrem iného s pocitom národnej príslušnosti. Pocit národnej príslušnosti nakoniec zvíťazil nad právnym vzťahom občianskej príslušnosti až do takej miery, že došlo k úplnému rozdeleniu Česko-Slovenska a výlučnému sústredeniu kompetencií v oboch republikách, Českej a Slovenskej. V prípade Česko-Slovenska sa občiansky princíp jednoducho ukázal slabší ako národný princíp.

Poučenie z dejín hovorí, že dynamickú silu národného princípu dokáže aspoň načas prekonať iba iný, veľký, podľa možností

univerzalistický princíp. Od doby gotiky po barok to bolo v Európe s väčším alebo menším úspechom kresťanstvo. V prvej polovici nášho storočia mal takéto ambície marxistický internacionalizmus. Prinajmenšom človek ziska taký dojem, keď číta texty predstaviteľov ľavicovej európskej inteligencie z onej doby. Pre súčasné generácie Európanov by túto úlohu mohla naplňať myšlienka európskej integrácie. Ako obyvatelovi bývalého komunistického bloku sa mi javia myšlienka a uplatňovanie európskej integrácie ako veľmi príťažlivé, ale predsa nie schopné úplne vytlačiť národný záujem a národný princíp. Kombinácia národnej myšlienky a európskej príslušnosti by však mohli byť zázračnou zmesou, ktorá by zachovala národný princíp, ale odstránila jeho vnútornú konfliktnosť. Pokúsili sme sa o niečo také v bývalom Česko-Slovensku, ale výsledky nie sú veľmi povzbudivé. Najskôr vnútropoliticky zlyhal pokus o spojenie národných aspirácií s účasťou na európskej integrácii, pod pracovným označením Slovákom aj Čechom vlastnú hviezdičku aj stoličku v európskej integrácii. Na Slovensku väčšina považovala túto predstavu za príliš vzdialenú a abstraktnú, v Čechách, naopak, za príliš blízku, niečo ako manželstvo na určitú dobu. Ako príspevok k dialektike národnej myšlienky a europánstva možno hodnotiť rokovanie o uzavretí asociačnej zmluvy medzi bývalým Česko-Slovenskom a Európskym spoločenstvom. Za Česko-Slovensko viedla rokovanie delegácia na čele s federálnym námestníkom ministra zahraničných vecí. V delegácii boli aj zástupca slovenskej vlády a českej vlády. Slovenská vláda vtedy navrhovala, aby sa v texte asociačnej dohody objavila zmienka o Slovenskej republike a Českej republike, ktoré boli podľa vlastnej ústavy súčasťou Česko-Slovenska. Trvalo nám takmer rok, kým sme túto požiadavku presadili vo vnútri česko-slovenskej delegácie tak, že ju na rokovaníach uplatnila oficiálne česko-slovenská delegácia. Návrh sa však stretol s odmietnutím na strane Európskeho spoločenstva. Neoficiálne nám bolo povedané, že taká zmienka by mohla vyvolať podobné požiadavky v niektorých členských krajinách Európskeho spoločenstva. Na európskej strane

sa taktiež neoficiálne objavili obavy, že takáto zmienka by posilnila odstredivé tendencie v samotnom Česko-Slovensku. Ďalší vývoj ukázal, že presný opak bol pravdou. Zdá sa, že posudzovanie národnej identity je zatiaľ v strednej Európe a v Bruseli rozdielne.

Komunistický internacionalizmus sa zrútil a národy zo svojho područia odrazu vystavil znovuobjavovaniu vlastnej identity. Také objavovanie je niekedy prekvapivé, niekedy bolestné, ale vždy potrebné.

Absolventi univerzít bývalého komunistického bloku si akiste pamätajú na Stalinových päť znakov národa. Dnešným postkomunistickým národom by asi Stalinova definícia ťažko pomohla pri formulácii iných národných myšlienok. Lepší návod na posilnenie národných zomknutí a zároveň zachovanie otvorenosti voči iným podáva Ernest Renan. Podľa neho národ charakterizujú tri znaky: spomienky na spoločné úsilie, obete či víťazstvá v minulosti, vzájomné odpustenie si minulých pokleskov a spoločné plány do budúcnosti. V týchto troch podmienkach nepochybne najťažšia je druhá - odpustenie si. Ernest Renan sformuloval tieto podmienky pre národy. Ale v súčasných stredoeurópskych podmienkach platia nadnárodne. Spomienky na komunistické obdobie sú našimi spoločnými spomienkami. Svoju budúcnosť sme si všetci okolo formulovali ako účasť v európskej integrácii. V tejto súvislosti by som sa chcel osobitne zmieniť o Slovensku. Opakovane sa stáva, že zmienka o Slovensku chýba v úvahách o nasledujúcej skupine členov Európskej únie či iných zoskupení. Možno k tomu zvädzajú niektoré aktuálne ekonomické parametre Slovenska. To sú prechodné ukazovatele. Slovensko svojimi dejinami a svojou kultúrou patrí k tej časti Európy, kde vznikla a rozvíja sa Európska únia. Popri ekonomických parametroch sa v súvislosti so Slovenskom často spomínajú práva národnostných menšín. Pri zabezpečení týchto práv Slovensko nezaostáva. Príslušníci národnostných menšín používajú svoj jazyk na úradoch, vo svojich školách, vo svojich kultúrnych zariadeniach, vo svojej tlači. Sú zastúpení v parlamente podľa vlastnej voľby, a tam,

kde sú vo väčšom počte, majú vlastných starostov a primátorov. V tomto mesiaci bude opätovne predložený do parlamentu návrh zákona o dvojjazyčných názvoch obcí a miest.

Komunistický systém nám zanechal zlé dedičstvo. Aj keď dnes diskutujeme viac o aktuálnych perspektívnych problémoch, jeho odkaz je v týchto diskusiách prítomný. Naša schopnosť prekonať komunizmus nás však môže naplňať nádejou, že zvládneme naše súčasné hľadanie novej identity. Naplňa nás nádejou, že obnovená identita nás privedie k budúcnosti, v ktorej si nebudeme musieť až tak veľa odpúšťať.

Dakujem za pozornosť!

Prejav na konferencii Európa a my, Praha 13. mája 1994